

Примаченко Денис Олександрович, студ., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (050)0329376; e-mail: primachenko.denis@yandex.ru.

Примаченко Денис Александрович, студ., экономический факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (050)0329376; e-mail: primachenko.denis@yandex.ru.

Primachenko Denis, stud., Department of Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkovskaya St., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (050)0329376; e-mail: primachenko.denis@yandex.ru.

Рекомендовано до публікації канд. екон. наук Т.В. Андросовою, канд. екон. наук М.А. Дядюк.

Отримано 15.03.2015. ХДУХТ, Харків.

УДК 331.522.4(477)

АНАЛІЗ СТАНУ МОЛОДІЖНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Н.І. Єсінова, Ю.О. Шилова

Розкрито суть молодіжного безробіття як проблеми, що існує в економіці України. Визначено причини виникнення цього явища, а також його наслідки. Здійснено аналіз молодіжного сегмента сучасного ринку праці та сформовано комплекс заходів, що сприятимуть подоланню молодіжного безробіття. Досліджено взаємозв'язок між отриманою освітою і пропозицією ринку праці для молоді.

Ключові слова: *молодь, молодіжне безробіття, ринок праці, економічна активність, працевлаштування молоді, вирішення проблеми молодіжного безробіття.*

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ МОЛОДЕЖНОГО РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ

Н.И. Есинова, Ю.А. Шилова

Раскрыта суть молодежной безработицы как проблемы, существующей в экономике Украины. Определены причины возникновения

© Єсінова Н.І., Шилова Ю.О., 2015

этого явления, а также его последствия. Проведен анализ молодежного сегмента современного рынка труда и сформирован комплекс мер, способствующих преодолению молодежной безработицы. Исследована взаимосвязь между получением образования и предложением на рынке труда для молодежи.

Ключевые слова: молодежь, молодежная безработица, рынок труда, экономическая активность, трудоустройство молодежи, решение проблемы молодежной безработицы.

ANALYSIS OF YOUTH LABOUR MARKET UKRAINE

N. Yesinova, J. Shylova

The most promising category of the unemployed are young people because they a longer period of future performance, the best indicators of physical health and stamina relatively high educational level, the presence of two or more special educations, high mobility and innovative thinking, propensity to innovation

The essence of youth unemployment problems exist in the economy of Ukraine. So are the causes of this phenomenon and its consequences. The analysis of the youth segment of modern labor market forms a set of measures that will overcome youth unemployment. The relationship between the education received and the demand of labor market for young people are studied.

Keywords: youth, youth unemployment, labor market, economic activity, youth employment, the problem of youth unemployment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Молодь є головною рушійною силою сучасного світу. Вона перебуває в центрі міжнародних, соціальних, економічних і політичних подій. Завдяки своєму високому інтелектуальному потенціалу, мобільності та гнучкості молоді люди мають можливість впливати на суспільний прогрес, визначаючи майбутнє суспільства, держави та світового співтовариства. Проблема адаптації молоді в суспільстві постає особливо гостро тому, що молоде покоління найменше інтегроване в соціальні зв'язки, виявляє найменше стійкості в поглядах і поведінці. Загострюється ця проблема зазвичай під час кризових періодів розвитку суспільства.

Проблема працевлаштування молодих спеціалістів та роль у цьому процесі вищої школи під час переходу до ринкових відносин є недостатньо дослідженим, оскільки в недалекому минулому за умов офіційно задекларованої повної зайнятості та обов'язкового розподілу випускників ВНЗ серед державних підприємств її неможливо було існувало. Вивчення означеної проблеми зосереджувалося переважно на дослідженні дедалі нових протиріч між виробничо-необхідними потребами в конкретних професійних та соціальних якостях молодих

спеціалістів та недостатнім фактичним рівнем їх підготовки до виконання відповідних функцій. Проблемна ситуація висвітлювалась у цьому випадку як невідповідність конкретних знань, навичок та вмінь запитам і потребам виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем безробіття та працевлаштування молоді займалися такі вчені, як Д.Л. Богиня, О.А. Грیشнова, Е.М. Лібанова, А. Колот, Г. Купалова, Е. Лебединська, О. Макарова, І. Петрова, О. Яременко та ін. Започатковано вирішення проблеми молодіжного працевлаштування та молодіжного безробіття в Україні у працях В. Васильченка, Л. Лісогора. У працях зазначених науковців розкрито причини виникнення молодіжного безробіття, сформовано підходи до вирішення цієї проблеми, проте не приділено достатньої уваги вивченню особливостей цього явища та аналізу ситуації, що склалась і постійно змінюється на молодіжному ринку праці України. Постійне або принаймні періодичне проведення такого моніторингу дозволить запобігати виникненню негативних явищ і вживати відповідних попереджувальних заходів з метою відповідного реагування на ситуацію.

Метою статті є розкриття суті молодіжного безробіття, проведення оцінки стану молодіжної зайнятості в Україні та визначення тенденцій розвитку молодіжного ринку праці, а також розробка заходів для подолання безробіття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодь є найбільш вразливою категорією безробітних, оскільки основну її частку становлять випускники, які після закінчення навчальних закладів уперше вступають на ринок праці у пошуках відповідної роботи. На цьому етапі свого життя вони зіштовхуються з труднощами працевлаштування і потребують розуміння й допомоги як із боку суспільства, так і з боку держави. Сьогодні Україна перебуває саме на такому етапі свого розвитку, а молодь у нашій країні переживає непрості часи. Основні причини складного становища молоді пов'язані з проблемами «життєвого старту»: із рівнем матеріального забезпечення і соціальної захищеності, можливістю здобуття освіти, початком трудової діяльності, утворенням і забезпеченням сім'ї, професійним зростанням, кар'єрою. Середня заробітна платня молодих людей є майже вдвічі нижчою, ніж середня в Україні [1].

Для виявлення причин та наслідків негативного впливу розгортання молодіжного безробіття необхідно перш за все проаналізувати економічну активність молоді за віковими групами. Згідно із законом України молодими людьми вважаються громадяни України віком від 14 до 35 років. Усю молодь служба статистики підрозділяє на три категорії: 15–24 роки, 25–29 років, 30–34 роки.

1) 15–24 роки. У цій групі доцільно виділити підкатегорію 15–18 років, особливістю якої є відсутність освіти та досвіду роботи. Тобто молодь цього віку є беззахисною, найбільш вразливою та неконкурентоспроможною на ринку праці, вона не може претендувати на престижну роботу. Підкатегорія молоді 19–24 роки також має певні особливості, які слід урахувати, вирішуючи питання працевлаштування. Особи, які до неї входять, як правило, поєднують навчання та роботу, тому переважно зайняті неповний робочий день.

2) 25–29 років. Молодь цієї категорії, як правило, уже має належну освіту та досвід роботи від 3 до 5 років, тому є найбільш перспективною та конкурентоспроможною на ринку праці.

3) 30–34 роки. До цієї належить найдосвідченіша молодь, оскільки вона має не лише певний досвід роботи, життєвий досвід, а й досвід її пошуку. Молодь цієї категорії шукає найбільш прийнятну роботу для себе, найчастіше з можливістю професійного розвитку. Із точки зору можливостей вибору щодо працевлаштування ця категорія є найбільш конкурентоспроможною на ринку праці [3].

У 2012 р. на обліку в Державній службі зайнятості перебувало 887,9 тис. незайнятих громадян віком до 35 років, тобто 48,6% від загальної кількості зареєстрованих осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Незайняте населення віком до 35 років, яке перебувало на обліку в Державній службі зайнятості, 2012 рік

Регіон	На обліку, усього	Знайшли роботу	Проходили професійне навчання	Працювали на громадських роботах
1	2	3	4	5
Україна	887 853	375 764	99 010	116 821
АР Крим	32 626	14 134	3 935	2 264
Вінницька	37 680	15 111	3 365	2 656
Волинська	29 644	13 820	3 057	3 868
Дніпропетровська	63 267	27 370	6 002	5 510
Донецька	58 699	23 158	6 325	12 706
Житомирська	36 461	13 314	2 385	2 930
Закарпатська	23 943	10 717	2 217	1 875
Запорізька	41 308	19 342	4 736	8 560
Івано-франківська	37 189	18 000	4 536	4 897
Київська	28 036	10 640	2 664	4 085
Кіровоградська	28 071	11 723	4 019	4 895

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Луганська	36 294	16 770	3 828	6 823
Львівська	52 192	20 803	5 477	5 787
Миколаївська	28 239	11 385	2 816	3 789
Одеська	25 662	10 704	3 358	2 244
Полтавська	40 466	17 614	3 880	8 220
Рівненська	36 431	15 888	5 404	3 291
Сумська	26 051	10 350	3 186	2 083
Тернопільська	29 365	10 693	2 774	2 700
Харківська	52 311	25 091	6 751	7 304
Херсонська	20 264	8 873	2 994	2 622
Хмельницька	31 543	15 216	3 908	3 355
Черкаська	36 378	15 562	4 017	8 193
Чернівецька	14 323	3 708	1 803	2 194
Чернігівська	23 026	9 007	2 139	2 436
Київ	15 222	5 601	3 109	1 419

Із них 52,9 тис. – випускники ВНЗ, 33,5 тис. закінчили професійно-технічні заклади, 6,3 тис. – середні загальноосвітні школи.

Серед безробітних громадян віком до 35 років, які перебували на обліку і мали досвід роботи, кожен четвертий раніше працював у галузі сільського господарства, кожний п'ятий – у торгівлі та сфері послуг, 19% – у переробній промисловості. При цьому майже кожен третій із загальної кількості незайнятих молодих українців перебував на біржі праці більше року від моменту звільнення.

За даними Державної служби статистики України (Держстат), в країні в серпні 2013 р. рівень безробіття становить 1,6%.

У серпні 2013 р. в Державній службі зайнятості було зареєстровано 435,4 тис. безробітних, із них 339,4 тис. осіб отримували допомогу у зв'язку з безробіттям (табл. 2).

Середній розмір допомоги на одного безробітного в липні 2013 р. становив 1 тис. 136 грн.

За рік серед міського населення кількість безробітних знизилася до 278 тис. осіб, серед сільського – до 157,4 тис. осіб. У той же час 247,8 тис. від загальної кількості безробітних становили жінки, 186,6 тис. – чоловіки.

Станом на 1 грудня 2014 р. в Державній службі зайнятості зареєстровано 450,6 тис. безробітних українців, серед них кожен третій віком до 35 років. Проте показники Державної служби зайнятості дають неповне уявлення про ситуацію загалом, адже базуються на зверненнях громадян, чим велика їх кількість, особливо це стосується молоді, часто нехтує (табл. 3).

Таблиця 2

Зареєстроване безробіття у 2013 році

Місяць	Кількість зареєстрованих безробітних, на кінець звітного періоду			Середній розмір допомоги за місяць, грн.
	тис. осіб		%	
	Усього	з них отримують допомогу у зв'язку з безробіттям		
Січень	564,5	435,8	2,0	1089
Лютий	589,1	469,1	2,1	1069
Березень	571,6	450,3	2,0	1194
Квітень	534,7	408,5	1,9	1116
Травень	501,0	384,3	1,8	1119
Червень	465,3	360,3	1,7	1087
Липень	451,5	353,5	1,6	1133
Серпень	435,4	339,4	1,6	1136
Вересень	422,1	326,9	1,5	1108
Жовтень	394,6	305,8	1,4	1159
Листопад	423,8	329,1	1,5	1117
Грудень	487,7	402,1	1,8	1172
Січень	564,5	435,8	2,0	1089

Таблиця 3

Зареєстроване безробіття у 2014 році

Місяць	Кількість зареєстрованих безробітних, на кінець звітного періоду			Середній розмір допомоги за місяць, грн.
	тис. осіб		% до населення працездатного віку	
	Усього	з них отримують допомогу у зв'язку з безробіттям		
1	2	3	4	5
Січень	504,9	416,7	1,9	1154
Лютий	515,7	426,4	1,9	1128
Березень	492,3	399,2	1,8	1252
Квітень	474,7	375,7	1,8	1150
Травень	456,1	363,1	1,7	1161
Червень	437,5	343,9	1,7	1145
Липень	433,5	342,2	1,6	1201

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
Серпень	426,1	333,3	1,6	1185
Вересень	418,1	323,3	1,6	1154
Жовтень	402,7	307,9	1,5	1199
Листопад	450,6	343,3	1,7	1182
Грудень	512,2	408,4	1,9	123

В останніх оприлюднених даних за рік Держстат фіксує загальне зростання рівня безробіття населення з 7,6 до 8,6% за перше півріччя 2014 року, що означає додаткових 154 тисячі непрацевлаштованих громадян. Таким чином, загальна кількість безробітних у державі становить 1,7 млн. Для порівняння, у середньому за 2013 рік відповідний показник становив 7,2%. У «молодих» вікових категоріях безробіття розподіляється таким чином: 19,6% серед громадян віком від 15 до 24 років, 10,7% – від 25 до 29 років та 8% у категорії 30–34 роки. Порівняно з 2013 р. найбільше зросло безробіття саме в наймолодших вікових категоріях – на 2–3% [4].

За прогнозами Міжнародної Організації Праці рівень молодіжного безробіття у країні в 2018 р. досягне 12,8%. У розвинених країнах рівень молодіжного безробіття у 2012 р. становив 18,1%; за прогнозами, він знизиться нижче 17% не раніше 2016 р.

Уряд України схвалив програму сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 р. Очікується, що в результаті реалізації цієї програми у 2017 р. кількість зайнятого населення збільшиться до 21,4 млн осіб, з яких офіційно працевлаштованими будуть не менше 17 млн осіб [2].

Загальні причини дисбалансу українського ринку праці в молодіжному сегменті є такими:

- низький рівень поінформованості абітурієнтів, студентів та випускників шкіл про стан і динаміку ринку праці та попит на конкретні спеціальності;
- вибір «престижних» спеціальностей без урахування реальних можливостей працевлаштуватися після закінчення навчання;
- вимога щодо наявності стажу до претендентів на вакантні посади (здебільшого – 3 роки);
- низька поінформованість студентів певну спеціальність, що зумовлює виникнення легковажного ставлення до процесу навчання через відсутність задоволення майбутнім фахом;
- неідеальна реалізація положень державної та регіональної політики зайнятості;
- низький рівень функціональності молодіжних центрів зайнятості;

- недостатня соціальна захищеність молоді та низька конкурентноспроможність на ринку праці;

- специфіка економічного середовища країни, що зумовлює недостатність інвестиційних асигнувань на розвиток молодіжного підприємництва [3].

Визначивши причини виникнення молодіжного безробіття, можна сформулювати наслідки виявлених тенденцій розвитку цього явища. До них належать такі:

- відтік кваліфікованої молоді за кордон, тобто розвиток міграційних процесів;

- поширення бідності серед молодих громадян, що спричинить розвиток злочинності;

- збільшення смертності, адже через безвихідь та відсутність перспектив у фінансовому й соціальному аспектах часто має місце поширення негативних тенденцій, зокрема алкоголізму та наркоманії, особливо серед досліджуваної категорії громадян;

- збільшення кількості безпритульних та психічно хворих громадян;

- демографічна криза, спричинена зменшенням кількості народжених через нестачу коштів у сімей. У зв'язку з останніми нововведеннями, а саме виплатами при народженні, деякі матері народжують, щоб отримати кошти для власного забезпечення, і використовують дітей як засіб одержання певних доходів.

Оскільки безробіття робить економіку країни вразливою, соціальну сферу – напруженою, психологічний клімат – збуреним, суспільний спокій – порушеним, то для вирішення цієї проблеми необхідна система дієвих заходів.

Найбільш перспективною категорією серед безробітних є молодь, оскільки у молодих людей є певні переваги, а саме: триваліший період майбутньої працездатності, кращі показники фізичного здоров'я та витривалості, досить високий загальноосвітній рівень, наявність двох та більше спеціальних освіт, висока мобільність і нестандартне мислення, схильність до інновацій [1]. Оскільки саме молодь має досить великі та істотні переваги, порівняно з іншими віковими групами працездатного населення, то, необхідно створити таке економічне і соціальне середовище в країні, яке сприяло б не лише працевлаштуванню молоді, а й скороченню негативних явищ, що породжують безробіття серед цієї категорії.

Група відомих економістів України, зокрема Б. Гаврилишин, С. Мочерний, М. Павловський, Ю. Геєць, І. Лукінов та інші, вважають дієвим заходом для боротьби з безробіттям активну регіональну

політику, передусім державні асигнування на розвиток відсталих регіонів. Серед опосередкованих важелів впливу мають місце такі, як надання податкових пільг підприємствам і компаніям за створення робочих місць, компенсації витрат, пов'язаних із пошуком роботи та працевлаштуванням, прямі виплати підприємствам за кожного працевлаштованого, тобто широке впровадження економічно-заохочувальних заходів. Звичайно, запропоновані заходи приведуть до зменшення і молодіжного безробіття, оскільки вони сприяють розширенню підприємств з метою створення робочих місць та розвитку підприємництва. Проте цих заходів недостатньо, щоб привести у відповідність рівень безробіття в країні з природним, зокрема у молодіжному сегменті.

З огляду на викладене вище необхідно розробити систему заходів, спрямованих на створення сприятливого соціально-економічного середовища в країні, а також на зменшення молодіжного безробіття. До таких заходів можна віднести:

1) розвиток молодіжного підприємництва та фермерства. Створення інвестиційних компаній, які розглядали б проекти молодих і перспективних людей, відбирали найкращі та інвестували в них свої кошти, але на умовах, вигідних для обох сторін. Також для новостворених підприємств країна має проводити податкову політику, яка сприяла б нарощенню конкурентоспроможності на ринку;

2) надання дотацій та субсидій для підприємств, які беруть на роботу молодь без досвіду роботи;

3) постійне вдосконалення соціально-трудових відносин і колективних переговорів. Для України це має важливе значення, бо соціально-трудові відносини поки ще є недостатньо розвиненими;

4) створення єдиної системи збору інформації про випускників навчальних закладів, відповідно до якої буде проводитися моніторинг працевлаштування та професійної кар'єри молодих спеціалістів;

5) інформування майбутніх студентів про спеціальності, що їх цікавлять, а також про всі важливі аспекти ринку праці, тобто підвищення дієвості центрів молодіжної зайнятості.

У разі реалізації всіх вищезазначених заходів збільшиться рівень працевлаштування молоді та покращиться соціально-економічне середовище країни [1].

Висновки. Проведене дослідження дало можливість визначити стан, основні проблеми та перспективи розвитку молодіжного ринку праці. Кількість економічно активної молоді щороку зменшується, що й призводить до зменшення безробітних віком від 16 до 35 років. Оскільки молоді люди є майбутнім будь-якої держави і молодь, яка

вперше вступає на ринок праці з метою пошуку роботи, є вразливою категорією, то держава зобов'язана піклуватися про неї, створювати та реалізовувати перспективні соціально-економічні програми. Отже, основна увага як науковців, так і урядовців має бути спрямована не лише на ліквідацію молодіжного безробіття, а й на створення сприятливих соціально-економічних умов для збільшення кількості працездатної молоді. Для цього необхідно ретельно дослідити причини міграції молодих громадян, створювати й реалізовувати програми, які сприяли б їх поверненню, причому не авторитарними, а демократичними методами.

Оскільки молодіжне безробіття тягне за собою безліч негативних наслідків, то політика держави має спрямовуватись не на їх ліквідацію, а перш за все на визначення чинників і причин, що його породжують, та на їх усунення.

Існування недоліків у обліково-статистичній діяльності щодо офіційного рівня безробіття призводить до неможливості детального аналізу ситуації, що склалась у молодіжному сегменті сучасного ринку праці. Аналітичні дані офіційної статистики дають нам можливість уявити ситуацію, що склалась на ринку праці, на основі зареєстрованих безробітних громадян, проте враховуючи, що значна кількість зневірених не реєструється у Державній службі зайнятості, можна відзначити, що насправді кількість безробітних серед молоді в декілька разів більша від зареєстрованої. Отже, державна політика сприяння зайнятості також має бути націлена на заохочення до реєстрації безробітних громадян.

Загалом, для подолання молодіжного безробіття необхідно перш за все створити сприятливий інвестиційний клімат у країні, адже залучення інвестицій дасть змогу не лише створювати додаткові робочі місця на існуючих підприємствах, а й розвивати підприємництво та фермерство як основні зі шляхів вирішення існуючої проблеми, а також підвищити дієвість молодіжних центрів зайнятості. На нашу думку, саме незначне фінансування й відсутність потрібних фахівців призводять до низької функціональності таких центрів. Сприятливе інвестиційне середовище приведе до кращої підтримки підприємств, що сприяють молодіжній зайнятості.

Список джерел інформації / References

1. Яценко Н. М. Причини безробіття молоді в Україні / Н. М. Яценко // Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського. – 2013. – № 1. – 78 с.

Yatsenko, N. (2013), «The causes of youth unemployment in Ukraine» [«Prychyny bezrobittja molodi v Ukraïni»], *Bulletin KrNU Mykhailo Ostrohradskyyi*, № 1, 78 p.

2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukstat.gov.ua

«State Statistics Committee of Ukraine» [«Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy»], available at: www.ukstat.gov.ua/

3. Міжнародна організація праці. Молодіжне безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : www.ilo.org/global/topics/youthemployment/lang-en/index.htm](http://www.ilo.org/global/topics/youthemployment/lang-en/index.htm)

«The International Labour Organization. Youth Employment [Mizhnarodna organizacija praci. Molodizhne bezrobittja]», available at: <http://www.ilo.org.ua/Pages/default.aspx>

4. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>

«State Employment Service» [«Derzhavna sluzhba zajnatosti»], available at : <http://www.dcz.gov.ua>.

Єсінова Ніна Ігорівна, канд. техн. наук, доц., кафедра економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-53; e-mail: nisata@rumbler.ru.

Єсінова Ніна Ігорівна, канд. техн. наук, доц., кафедра економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-53; e-mail: nisata@rumbler.ru.

Yesinova Nina, PhD. Sc. Associate Professor, Department of economics and law, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska St., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-53; e-mail: nisata@rumbler.ru.

Шилова Юлія Олександрівна, студ., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (093)2897179; e-mail: anetlis@mail.ru.

Шилова Юлія Олександрівна, студ., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (093)2907179; e-mail: anetlis@mail.ru.

Shilova Julia, stud., Department of Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska St., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: (093)2897179; e-mail: anetlis@mail.ru.

Рекомендовано до публікації канд. екон. наук Т.В. Андросовою, канд. екон. наук М.А. Дядюк.

Отримано 15.03.2015. ХДУХТ, Харків.